

Нено НЕДЕЛЧЕВ

Габрово, България

КЪМ ТИПОЛОГИЯТА НА ТОПОНИМИЯТА НА ВИШОВГРАД

On the typology of the toponymy in the area of Vishovgrad

The article offers a general survey of local place names in the area of the village of Vishovgrad in the region of Pavlikeni, considering their origin and meaning.

Keywords: onomastics, toponymy, local names

Землището на с. Вишовград¹ включва площ от 37,1 кв. км (= 37 200 дка) – обработваема (20 кв. км.) и необработваема (17,1 кв. км) земя. То граничи със землищата на 11 околни селища: с. Мусина, с. Емен, с. Ново село, с. Добромирка, с. Горско Калугерово, с. Бяла ряка, гр. Сухиндол, с. Красно градище, с. Росица, гр. Бяла черква и с. Михалци.

Като се намира в началото на Предбалкана след южния край на Дунавската равнина, надморската височина на вишовградското землище варира между 200 м и 447 м (Плужненски баир). Центърът (Площада) на селото е на 280 м надморска височина.

Едно от обясненията за богатия топонимен фонд, освен големината на землището, е и полупланинският характер на местността – множество височини (баири, хълмове), долове (трапове, реки, дерета), северни и южни склонове (скатове), чукари, скали и низини.

Включените в речника общо 351 местни названия обхващат 240 имена на квартали (махали – части от селото), полета, височини, стръмнини, гори, падини, низини, плата, скатове, скали, пътеки, самотни обекти

– дървета, скали и др.², т.е. всички регистрирани топоними, и 91 имена на речни и водни обекти (реки, чешми, кладенци, извори, гьолове, бродове и др.), т.е. всички регистрирани хидроними. Целия този масив от 351 названия за улеснение ще наричаме топоними.

В системата на вишовградската топонимия бихме могли да отделим условно „големите“ топоними от „малките“ и да ги наречем макротопоними, за разлика от микротопонимите. Макротопонимите са тези местни названия, които включват по няколко малки топоними. Макротопоними са например *Зараново*, *Бяла черква*, *Плужна*, *Маранци*, *Драчево*, *Ялварец* и др. В Речника³ този принцип е спазен последователно – в статията за топонима *Плужна* са включени микротопонимите *Армутлука*, *Бакрача*, *Грѳба*, *Гюнѳто*, *Дворѳвете*, *Джамията*, *Ефендѳто* и др.

За турски (арабско-турски, персийско-арабско-турски) названия по произход и форма се определят 91 топонима, като: *Арлѳ тарлѳ*, *Аускору*, *Домузгѳол*, *Елдѳз таи*, *Канлѳ дерѳ*, *Карѳ арман*, *Каткѳра*, *Каядюзлю*, *Каяолу*, *Керѳз мешѳ*, *Килик дерѳ*, *Кокарджѳ*, *Кючѳк генѳ*, *Сарѳ яр*, *Солѳч корѳ*, *Топ Корѳ*, *Чакмак келемѳ*, *Чилин гѳол*, *Ярѳкая* и др. Към същата категория се отнасят и една част топоними, които са също турски по произход, но се употребяват само членувано, напр. *Армутлука*, *Боѳза*, *Бѳжурлука*, *Борѳна*, *Гечѳите*, *Гѳѳла*, *Гюнѳто*, *Гюргенлика*, *Джѳвизлика*, *Еркулака*, *Ефендито*, *Кайрака*, *Калѳто*, *Корѳето*, *Мѳчура*, *Ташилѳка*, *Яма*та и др.

Други 50 сложни (най-често двусловни) названия са смесени, т.е. един от компонентите им е турски по произход, напр. *Бѳжурлушките горѳ*, *Драгѳ борѳн*, *Драгѳ мешѳ*, *Кайрашкия мост*, *Каткѳрската река*, *Кирадѳжийския пѳт*, *Кодѳжа поляна*, *Мешелишкия кладенец*, *На Мирчѳвлу чанлѳка*, *Чарлѳ пѳтѳка* и др. Или общо 119 топонима могат да бъдат обяснявани с пълнен или частичен превод и етимологизиране според турския език. Тези 119 названия представляват 33,9% от целия топонимен масив. Общите обяснения са всеизвестни – петвековното турско робство, господство, владичество или (а и) присъствие. Но има и нещо специфично. Повечето от местните названия с турски произход се откриват в южната и югозападната част на землището на селото. А това е така, защото до 1883 г. тази част от днешното землище на Вишовград е принадлежала на несъществуващото днес някогашно турско (или по-точно

мюсюлманско) село със славянското (българското) име Плужна. Заедно със селото (къщите, дворовете, нивите, горите и ливадите), вишовградчани, без да ги „купуват“, са наследили от изселилите се в Турция плужненци и местните им названия – топоними и хидроними.

Еднословни са 141 местни названия, което представлява 40% от всички топоними. От ономастична гледна точка те могат да бъдат наречени и основно ядро на селищната топонимична система. Такива са: *Армутлѹка, Асанѹца, Бакрѹча, Боѹза, Бѹжурлука, Борѹна, Вѹлчанѹк, Вѹрбѹклиѹца, Вѹрвиѹце, Гѹрван, Гечѹите, Гѹлиѹи, Градѹиѹце, Грѹба, Гѹнѹето, Гѹргенѹика, Джамѹията, Джѹевизлика, Дѹдѹзѹеви, Диѹинодѹак, Дѹнника, Дрѹчево, Дренаклѹка, Дрибѹака, Дрѹиѹкови, Дѹпката, Дѹлбѹки* и т.н.

За някои от тях, най-вече от турски произход, употребяваният ги вишовградчанин няма ясно съзнание дали са еднословни или са сложни, тъй като тяхното значение му е непонятно. Думата е за топоними като: *Арлѹ тарлѹ, Аѹскору, Елдѹз таѹи, Ёркулака, Канлѹ дерѹ, Коруджѹ дерѹ, Кѹчѹк генѹ, Магардѹжѹ карѹ, Малбайр, Нѹбунѹр, Папѹз чукѹру, Сарѹ яр, Солѹч корѹ, Тепѹ корѹ, Ярѹкая*. Така че и писането им сято или разделно е твърде условно – те имат две ударения, като едното, обичайно първото, е основно и именно това подсказва, че в чуждия език те са две (или повече) думи. Например в литературата историческата местност Канлѹ дере можем да я срещнем като „Кандлѹдере“, „Канлѹдере“, а и като „Канла дере“, „Канладере“. А в говора тя се чува само като [Канлѹ дерѹ], т.е. удареното **ѹ** в първата част на названието не е българското **ѹ** (големият ер), а турското задно **ѹ** (**ѹ** – бележим го с този възприет във фонетичната транскрипция знак). Във втората част (дерѹ) първото **е** след предходната мекост на **д** (**д'**) се чува като т. нар. Милетичево **е** (**е** – нещо средно между **е** и **ѹ**). И разглежданият пример с *Канлѹ дерѹ* не е изключение. По тази причина в речника на топонимите тук след заглавната дума в квадратните скоби [...] транскрибирано е дадено названието – така, както се произнася в местния говор.

Производни от основни названия с 79 топонима, т.е. около 20% – *Бакрѹиѹката рекѹ* (от *Бакрѹча*), *Белочеркѹдѹските лѹзя* (от *Бѹла черкѹва*), *Бѹжурлуѹиѹките горѹ* (от *Бѹжурлука*), *Гѹстидолската полѹна* (от *Гѹсти дол*), *Диѹинодѹиѹката чеѹимѹ* (от *Диѹинодѹак*), *Дрѹчевските горѹ* (от *Дрѹчево*) и др.

С много голяма вероятност на сигурност може да се приеме, че най-старинни са топонимите, които се употребяват без определителен член. Те са 80, общо от български и от турски език. Ето и някои от тях: *Аўскору, Бяла черква, Вълчаник, Върбодклица, Вървище, Гладник, Гдлий, Горна Оряховица, Градиче, Грънчарка, Дзедзювец, Дишподак, Дрочево, Друшковец, Жилковец, Задница, Зараново, Ивани могили, Иванковец, Казанджии, Калково, Катерица, Каяярсъ, Крибук, Кръстец, Кукувийца, Кълъовец, Липовец, Маранци, Набунар, Пизлица, Пиргис, Пожар, Селище, Славчовец, Средниш, Средолка, Троана, Тюрбаалъ, Тутковец, Тютюнковец, Чатал деръ, Червен бряг, Шаранковец, Ялварец* и др.

Известно е, че определителният член при имената (съществителни, прилагателни и числителни) е сравнително ново явление в българския език – утвърждава се едва в края на среднобългарския период от развитието на нашия език и той става една от основните отличителни характеристики на българския език по отношение на останалите славянски езици и до днес. Възможно е употребяваните днес членувани топоними като: *Армутлука, Боруна, Бдаза, Божурлука, Гечите, Гюнето, Джевизлика* – все турски по произход, някога да са били използвани нечленувано, а „побългаряването“ им, с прибавяне на определителен член, да е станало след закрепването му в езика или пък да са се появили като нови в резултат на потребността за конкретно обозначаване на места и обекти, което е по-малко вероятно.

Местните названия *Калково, Дрочево* и *Зараново* определено носят информация за селищни названия, за названия на някога съществували селища. Същото може да се предположи и за названието *Маранци*, а за *Плужна, Селище* и *Бяла черква* има достатъчно доказателства, че са били селища.

Архаична група са названията, образувани с наставка **-ец**, която в съвременния български език не е продуктивна, но тя е старинна, общославянска морфема и основната ѝ семантична характеристика е, че насочва асоциативно към представа за малки по площ места (топоними). Все пак в землището на едно село откриването на толкова топоними с наставка **-ец** е почти уникално явление. Това са 12 топонима: *Дзедзювец, Друшковец, Жилковец, Иванковец, Кръстец, Кълъовец, Липовец, Славчовец, Тутковец, Тютюнковец, Шаранковец, Ялварец*.

Подобни разсъждения и изводи могат да се правят и за групата топоними – съществителни от женски род, употребявани нечленувано и завършващи на **-ица**: *Върбодклица, Гърна Оряховица, Задница, Катерица, Кукувица, Пизлица.*

Антропонимична информация носят местните названия, като:⁴ *Аньов трап* (от ЛИ Аньо), *Бальовата чеимà//Попбальовата чеимà, Бальова трап* (от ЛИ Бальо), *Бойовата чеимà, Васильов дол* (от Васил), *Герана на Мирчо войвода, Ефендето, Ефенди бунар, Ивани могили, Иванковец, Кальовата пътєка (Кальо), Киркова трап (Кирко), Кутловец, На Бацовлу горите (Бацо), На Бойчовлу корията, На Герча нивите (Герчо), На Дечовлу..., На Кабакчовлу..., На Киселия..., На Кортковлу..., На Мирчовлу..., На Неновлу..., На Натъовлу, На Петко гьдла, На Райо трапа, На Стдйчо брястà, На Христовлу..., На Чокдя..., На Чолаковлу..., Папàз чукүру, Петкова гьдл, Стайкова кладенец, Чеимàта на Асàнца, Ямаковите нивя* – 33 названия, т.е. 9,5% от всичките 351.

На зоонимна основа са създадени малък брой топоними: *Арлѣ тарлѣ, Бикарницата, Вълчаник, Вълчє полє, Гарван, Домүз гьол, Катерица, Кованлѣка, Кокарджà, Кукувица* (и производни), *Магарджй карѣ, Орловото дървò, Плүжна* (и производни), *Свинàрника, Таушàн тепє, Шарàнковец.*

По-голяма е групата на местни названия, семантично кореспондиращи с имена на растения: *Армутлүка, Аүскору, Божурлука* (и производните от него микротопоними), *Бостàнчетата, Брястовєте, Вишините, Гърна Оряховица, Грѣмицата, Грѣнчàрка, Гюргенлйка, Джєвизлика, Дишподàк* (и производните), *Драгй мешє, Дренаклѣка, Дрибàка, Жйлковец, Керєз мешє, Клєнковец, Корйєто, Крушàка, Крушките, Люляката, Липовец, Мешелйка, Мешòвото дървò, Присадàка, Солүч корү, Топ корү, Тѣрбаалѣ, Тютѣнковец, Фьндѣклѣка, Шүмата, Шүмицата* и др.

Информацията, която се съдържа във вишовградската топонимия, е изключително богата. Основната цел в нашето изследване не е да стигнем „до корена на нещата”, т.е. да даваме етимологически обяснения до последния възможен етимон, а преди всичко за първи път да я представим в пълнота, за да стане достояние и на ономастиката. На-

дяваме се, че сме включили в речника повече от 95% от местните названия. При представянето на имената сме следвали утвърдената научна практика в българската ономастика за транскрипция и за допълнителните дименсии (посока и въздушно разстояние от центъра на селището).

Бележки

¹ За с. Вишовград вж. Сб. „Вишовград”, В. Търново, „Фабер”, 355 с.

² Вж. **Н. Неделчев.** Словообразователната категория имена за места (Nomina loci) в говора на с. Вишовград, Павликенско. В: „Българистика и публицистика”, В. Търново, 1996, с. 172-176.

³ Вж. **Н. Неделчев.** Към типологията на лексикалната система на мизийско-балкански говор. (Лексика. Речник. Просопографии). В. Търново, „Знак 94”, 2009, 700 с.

⁴ По-подробно вж. **Н. Неделчев.** Старинни български лични имена отразени в топонимията и антропонимията на едно селище. В: „Българистична публицистика”, кн. II, Габрово, „ЕКС-ПРЕС”, 2005, с. 43-47.

проф. д-р Нено Неделчев, Технически университет – гр. Габрово, България;
nedeltschev@abv.bg